

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING

Emnenr. 23

Fylke: Nordland

Tilleggsspørsmålnr. 1-

Herad: Beiarn

Emne: BORDSKIKK TIL HVERDAGS

Bygdelag: Beiarn (Salten)

Oppskr. av: Kristian Sandvik

Gard: Sandvik

(adresse): Ytre Beiarn

G.nr. 8 Br.nr. 1

A. Merk av om oppskrifta er etter eiga røynsle.

B. Eller om den er etter andre heimelsmenn: (ta også med alder, heimstad, yrke):

SVAR

BORDSKIKK TIL HVERDAGS:

1. Som regel sat alle ved langbordet. Skiva -bygdemålet bruktes såvitt vites bare i rorbuerne i Lofoten under lorotfisket å der hadde hver mann sin faste plass hver vinter hvis det var samme folk. Hvis ikke alle sat ved bordet i stua var de vel i kjøkkenet, men som regel spiste folk i dagli-stua på den tid. De fleste hadde såkalt klaffbord - En klaff på hverside av midtbordet. Klafferne slog de ned når de hadde spist så tok bordet mindre plass i stua. Denne sort bord brukes ennu men mer sjelden idet man helst bruker uttrekksbord - bordet trekkes ut fra midten og der legges løse klaffer i midten. Igrunden mere bråk med og nersakt mer egnet til selskapsbord end almindelige spisebord.
2. Det var og er enda almindelig skikk at hele huslyden sitter ved samme bord å spiser.
3. I gamle dager med små kjøkken og gruve i kjøkkenet var der sjeldnere at folk spiste i kjøkkenet men nu er der vanlig så store kjøkken med komfyr at i almindelige gårdshusholdninger spises der i kjøkkenet men også der har alle faste plasser. På storgårder kunde nokk husbondsfolket spise i stua og tjenerne i kjøkkenet etterpå. Men dette er ikke vanlig nu.
4. Som regel spiser husbondsfolket og tjenerne samme mat.
5. I almindelighet spiser hele familien nu i kjøkkenet selv om de har dagligstue.
6. Det er vel helst når der er fremmede gjester at husbondsfolket spiser i stua sammen med disse at tjenerne spiser i kjøkkenet.
7. Såvidt vites har det fra gammeltid og tikedan nu vært vanlig at hvert medlem av husstanden hadde sin faste plass ved bordet. Husfaren hadde den første eller hedersplassen ved øverste bordenden å hustruen ved siden. Så eldste sønn og datter og så nedover efter alderen men som regel var minste barnet hos eller nærmest moren for å få hjelp når det trengtes.
8. Det var vel især i eldre tider at barn måtte stå ved bordet. I min barndom for 60-70 år siden var det sjelden at barn stod ved bordet. Det var da helst når det var så mange fremmede at det blev forlite stoler og benker. Nu er det helt slutt med at barnene står ved bordet. De har mer beskyttelse av almenheten eller at meningen om barnet er forandret.

- 2
2. net blad av emne nr. 23. Bordskikk til hverdags tilleggsspørsmål 9-
 9. Husbondens plass heter fremdeles høgsete eller hedersplassen. Plassen er markert ved høire ende av ~~xxx~~ bordet vanlig lengst fra døren.
 10. Hedersplassen i en moderne stue er fremdeles øverste plass ved bordet.
 11. I gamle dager var folk mindre nøie med renligheten end nu. Det var vask av henderne før man spiste, hvis man hadde utført serlig skittenferdig arbeide i jord eller ved renovasjon m.v. Vi kan vel si at det er ialfall 50 år siden folk begynte å bli mere nøie med renholdet både av sig selv og omgivelsene. Såvidt vites har mannfolk tatt av hua ved måltidene når de gikk tilbords. Den skikk har alltid vært.
 12. Det er længe siden alle i husstanden spiste av samme fat minst 60 a 70 år. Den tid de spiste av samme fat var vel mest graut og suppe m.m. Som nevnt antas at det er minst 50 60 år siden man brukte felles matfat, felles melkefat, skål eller bolle. Den tid det var felles melkefat tok man grauten på skjeen og duppet den i melken når man spiste. For 50-60 år siden fikk hver sin egen melkekopp. Der bruktes da vanlig kaffekopp eller liten komme eller mugge. Der drikkes nu av koppen eftersom man spiser graut. Det er mer sjelden at melken helles på grauten nu. Det var ikke først ved kaffedrikning at hver fikk sin egen melkekopp. Kaffedrikning av kopper var længe før den tid.
 13. Det er vel svært længe siden det var skikk å sette gryten på bordet. Det var lapperne som før spiste kjøtt og allslags kokt mat av gryten. Jeg har selv sett det, før når lapperne lå i telt hele året her oppe i Galtådalen. Jeg så også samme skikk hos en del nordlendinger fra Finnmark som hadde fått husrom i en gammel steinkjeller på Moskenes i Lofoten en vinter da annet hus ikke var å oppdrive. Jeg var inde hos disse folk som var fiskere å da hadde de kocht fersk fisk å lever. De la flatbrødleiver oppi leverfeita på gryta å spiste av gryta alle mann, men det har ikke vært vanlig her i bygda. Varme retter servertes også i eldre tid i trefat eller boller av tre helst arbeidet av bjørk. Dette var i den tid før det blev anledning å kjøpe krusfat og det er nokså længe siden. Det var vanlig å servere de bedste retter på den efter evne fineste måte når det var fremmede tilbords.
 14. I gamle dager bruktes det mest flatbrød. å det var vanlig å lage bøter-bygdemål. Det var almindelig å legge fisk, sild eller kjøtt enni mellem flatbrødleiverne når en spiste. I gamle dager var her som regel fin feitsild og den blev da sal~~xxx~~tet og endel bruktes da til spekesild. Det var god mat. Det var vanlig om morgenen å ha syrsuppe, flatbrød og spekesild til frokost-frukost på bygdemålet. Det ovenfor nevnte er helst vinterkost og sommeren brukte man jo helst smør på bøterne og gjerne også gomme som man kokte av melken. Den mest kjendte og av alle anerkjendte bøte var den man fik når man var å gjete kreaturene hele dagen. Den bøten kalte man gjeltmatbøten vanlig 6 a 8 for hver dag og sjelden eller aldrig har maten smakt bedre end nettopp under gjetingen hvor man ofte hadde både ondt og godt vær. Flatbrød er både sundere og bedre brød end det som er gjeret i stomp og kaker.

- 3
- 3 dje blad av Emne nr.23. Bordskikk til hverdags. tilleggsspørsmål 15-
15. Det er ansett som god bordskikk å ta sukkerbiten i munden å drikke kaffe til.
 16. Det er ikke nu lenger god bordskikk å drikke kaffe av fatet eller skålen.
 17. For 70 a 100 år siden var gaffel vistnok regnet for unødige luksus blandt almuen. Gaffel blev da og så brukt av de såkalte bedre å vistnok også ved forskjellige anledninger av almuen. Jeg har et minne fra min barndom. Det var en søndag om vinteren. Det var is på fjorden i Beiarn. Da kom en gammel mann hit. Det var vanlig at folk som kom fikk mat enten det var kjendte eller ukjendte. Han fikk da mølje av flatbrød og kjøttfeite og lutefisk. Mor la gaffel til ham men han brukte den ikke. Han brukte bare fingrene men de gik like bra som med gaffel. Han blev litt sølete på fingrene. Jeg var bare gutt unge og syntes det var rart. Det var jo en undtagelse.
 18. Tollekniv bruktes tildels av mennene når de spiste spekesild. Det var ikke vanlig å bruke tollekniv ved bordet og kvinderne brukte almindelig bordkniv.
 19. I gamle dager hadde vel som regel hver sin skje iser gamle karer. Skjeerne var laget av tre eller horn senere av tin eller blikk og fortinnet. Det var også mange av de velstående som hadde sølvskjeer. Å vaske skjeerne er gammelt år og data er vanskelig å oppgi og var foresten ulikt hos forskjellige folk og steder i bygden. Men det må sikkert være minst ett hundrede år at skjeerne har vært vasket hos alle her i bygden.
 20. For ca 70-80 ja muligens 100 år var det få som hadde porselen tallerkener. Stentøi og eller krustøi tallerkener var vel brukt av bedre stillede selv i denne tiden. Før den tid var det vanlig tre tallerkener eller av blikk eftersom folk hadde råd økonomisk. Fra felles fat gik man over til bruk av dype tallerkener til suppe og graut. og flere slags mat.
 21. Bordduk bruktes vel på endel plasser også til hverdags men mer sjelden da de eldre bordduker tildels var rene kunstverker og selvsakt kostbare. Nu brukes bordduk som regel også til hverdags. Det er forskjellig med å la bordduken ligge på bordet mellom måltidene.
 22. Voksduk er nu vanlig da de er mer letvint å rens like.
 23. Alle voksne som satt ved bordet kunde forsyne sig som de vilde. Det var husmora som delte ut til de mindreårige. De kaltes å dele ut maten.
 24. Husmora var alltid den som delte ut til de mindreårige vistnok allslags mat.
 25. Det var en almindelig mening at kvinderne spiste mindre enn voksne menn. Halvvoksne gutter trengte mye mat å fikk vistnok derefter.
 26. Når barna er 3-4-5 år spiser de som regel selv dog med tilsyn av de eldre. Det var helst Mor eller far eller eldre søsken som hjalp de mindre.
 27. I gamle dager var det almindelig skikk at man tygde maten til småbarn.
 28. Det er vanlig skikk også nu at der læses før og efter maten. Enkelte plasser kan det hende at der ikke læses til bords. Der læses i det stille stille bøn av hver efter behag. Når der læses høyt er det helst et barn som efter innstilling fra før

- 4
- 4 blad av emne nr.23. Bordskikk til hverdags
Tilleggsspørsmål 28
28. Når det læses høit ved bordet er det helst av et barn efter ~~Den~~stilling av foreldrene.. Såvidt jeg tror er det mindre av den slags end i min barndom Det er nok vanlig at foreldrene vil at barne skal lese for maten når det er fremmede tilbords.
 29. Det var vanlig at det skulde vere noenlunde stille og rolig for allslags diskusisjon å snakk under under måltiderne. Som regel var det vel før som nu at husbonden var den som i første rekke førte ordet ved bordet.
 30. Det var ansett for upassende både før og nu å holde leven ved bordet. Det var et gammelt mundheld som lød slik. "Så lat maten teppe munden."
 31. Å synge eller skravle som de gamle sa var upassende ved bordet. Ordtak: Skravle.
 32. De ansåes for god folkeskikk å vente til alle var ferdige ved bordet og det er god tone nu også.
 33. En god gammel skikk er vel å si takk for maten og så nu. De gamle hadde prøvet å sulte i de mange ~~å~~ ufreds år og i uår så de verdsatte maten mer end folk gjør nu. Det var en streng lere å lere barna å fare fint med maten.
 34. Velsigne maten. De gamle sa også: Guds fred, goddag.
 35. Som regel blev den fremmede budt tilbords hvis det var høve til det.
 36. Selv om der kom fremmede til gårds mellem måltiderne blev han satt tilbords fikk både mat og drikke.
 37. Såvel før som nu var å er de god folkeskikk å la den fremmede få ekstra traktement.
 38. Før som nu var det vanlig å la den fremmede få en kopp kaffe og mat til. Kjelen måtte da varmes den stod ikke på ovnen hele dagen . Den samme skikk er her fremdeles tiltrods for at det er så lite kaffe.
 39. En fremmed gjest får i de fleste tilfeller spise i stua. Det er god skikk også nu at husfaren eller husmoren er sammen med den fremmede i stua eller helst ved bordet.
 40. Når en fremmed er gjest er ^{det} god gammel skikk å be ham forsyne sig av det som er satt frem på bordet.
 41. Når en fremmed er gjest å spiser alene ved bordet er det god tone eller skikk også nu at noen av husstanden er inde og underholder den fremmede som regel husfaren eller husmoren. Den fremmede bes for syne sig. Den som er inne og underholder gjesten skal ikke sitte å nidstirre på ham ,men bare delvis passe på at intet fattes til den fremmede gjest.